

SOVIETSKE VOJSKÁ V ČESKOSLOVENSKU KOMPARÁCIA S RUMUNSKOM

Michal Štefanský

ŠTEFANSKÝ, Michal: Soviet troops in Czechoslovakia. Historické štúdie, 2013, roč. 47, pp. 277 – 290.

After the Second World War, both Czechoslovakia and Romania belonged to Soviet sphere of influence. In Romania, as a defeated country, the Soviet troops stayed until 1958. In the 60's, Romania was getting economically closer with Western Europe, politically closer to Yugoslavia and China, and Romania refused to accept the dominance of the Soviet Union in the Warsaw Pact. The Soviet Liberation Army had departed from Czechoslovakia immediately after the War, but at the end of 60's, the Communist Party of the Soviet Union refused to accept Prague Spring, a reformation movement in Czechoslovakia. On the international scene, the Soviet Union had been escalating political tensions directed towards Czechoslovakia, which resulted in intervention. After the invasion of Soviet troops in August 1968, the Czechoslovak government began negotiating with the Soviet government on conditions of deployment and the departure of troops. A departure of troops was finally achieved in 1991.

History. 20th century. Czechoslovak – Rumanian relations. 1968. Soviet occupation army

Po druhej svetovej vojne patrili Československo a Rumunsko do sovietskej sféry vplyvu, ktorá sa v rokoch 1948 – 1949 premenila na pevný sovietsky blok. Na území oboch štátov sa po skončení vojny nachádzali sovietske vojská, ktoré sa podieľali na oslobodení. Odchod Červenej armády z územia Československa a Rumunska sa uskutočnil v rozdielnom čase. Po skončení Pražskej operácie v máji 1945, ktorej výsledkom bolo oslobodenie Prahy a zakončenie druhej svetovej vojny v Európe, zostala Červená armáda v Československu. Počet vojakov sa odhaduje na 250-tisíc. Na oslobodzovacích bojoch v západných Čechách v apríli 1945 sa zúčastnilo okolo 42-tisíc amerických vojakov. Americké vojská sa zastavili na čiare České Budějovice – Karlovy Vary – Plzeň a ďalej na východ nepostúpili. Oslobodzovania Slovenska a Moravy sa zúčastnili aj rumunské vojská.¹ V období od 18. decembra 1944 do 30. apríla 1945 patrilo medzi oslobodzovacie vojsko Slovenska okolo 240-tisíc vojakov zoskupených v dvoch vševojskových zboroch. Rumunsko bojovalo na strane Spojencov podľa dohody o prímerí z 12. septembra 1944, ktorú podpísalo po páde režimu maršala Iona

¹ Prezident republiky Ludvík Svoboda v prejave počas návštevy rumunského prezidenta N. Ceaușesca v auguste 1968 uviedol, že na území Československa padlo 39-tisíc rumunských vojakov. Na cintoríne vo Zvolene je pochovaných 11-tisíc rumunských vojakov.

Antonescu. Rumunské vojská boli zaradené do zostavy 2. ukrajinského frontu maršala Malinovského. Na ústrednom vojenskom cintoríne rumunskej armády vo Zvolene je pochovaných 11-tisíc rumunských vojakov.

Koncom augusta 1945 americký štátny department dospel k záveru, že „*neexistuje žiadna, ani politická nevyhnutnosť pre prítomnosť cudzích vojsk na území Československa*“². Americká strana stiahnutie svojich vojsk podmieňovala dohodou so ZSSR o obojstrannom odchode vojsk oboch mocností. Spoločný odchod sa posunul do roviny dohody medzi USA a ZSSR, keď začiatkom novembra 1945 americký prezident Harry S. Truman v posolstve Josifovi V. Stalinovi vyslovil názor, že prítomnosť amerických a sovietskych vojsk sa ukázala ako prekážka pri obnove československej ekonomiky a zdržiava prirodzenú rekonštrukciu krajiny.³ Uspokojenie s posolstvom Trumana vyjadril československý prezident Eduard Beneš. V novembri 1945 sa uskutočnil plánovaný odchod amerických a sovietskych vojsk, takže k 1. decembru 1945 zostalo na území Československa len niekoľko stoviek ranených sovietskych vojakov a strážna služba. Americkí vojaci odišli všetci.

Pobyť sovietskych vojsk na území Rumunska sa predĺžil až do roku 1958. Rumunsko bolo porazeným štátom v druhej svetovej vojne. Mierová zmluva s ním bola uzavretá 10. februára 1947. Moskva si v nej vyhradila právo ponechať svoje vojská na území Rumunska bez upresnenia početného stavu, termínu odsunu a dopravných trás na presun sovietskych vojsk do Rakúska.⁴ Podmienky na posúdenie otázky odsunu sovietskych vojsk z Rumunska sa vytvorili až po uzavretí mierovej zmluvy s Rakúskom roku 1955. Podľa prameňov sa v októbri 1955 nachádzali na území Rumunska 2 pešie divízie s počtom 35-tisíc vojakov a 2-tisíc vojakov patriacich k letectvu.⁵ Maďarské povstanie na jeseň 1956 oddialilo otázku stiahnutia sovietskych vojsk z Rumunska. Až na jar 1958 v dôsledku politiky medzinárodného odzbrojovania sa 24. mája v Moskve podpísala dohoda medzi Ministerstvami obrany ZSSR a Rumunska o spôsobe odsunu sovietskych vojsk z Rumunska v čase od 15. júna do 15. augusta 1958.

Podľa rumunského historika Gergue Vartika bolo sovietske rozhodnutie stiahnuť vojská motivované týmito dôvodmi:

- a) Rumunsko nehraničilo so žiadnou kapitalistickou krajinou, a tým malo podľa sovietskych maršalov nízku strategickú hodnotu,
- b) stiahnutím vojsk si ZSSR zlepšil obraz na medzinárodnom fóre po vojenskej intervencii do Maďarska roku 1956,
- c) znížili sa vojenské výdavky spojené s prítomnosťou vojsk, a tým sa uvoľnili prostriedky na financovanie výskumu rakiet.⁶

² MICHÁLEK, Slavomír. *Nádeje a vytriezvenia*. Bratislava : Veda, 1995, s. 32.

³ Tamže, s. 35.

⁴ VARTIK, Gheorghe. Odsun sovětských vojsk z Rumunska – vítězství Bukurešti nebo rozhodnutí Moskvy. In *Historie a vojenství*, 52, 2003, 3 – 4, s. 688.

⁵ Tamže, s. 690.

⁶ Tamže, s. 692.

Odsun sovietskych vojsk odsúhlasila aj porada Politického a poradného výboru Varšavskej zmluvy. Hoci cudzie vojská boli označované za koaličné, ich prítomnosť bola faktorom, ktorý obmedzoval suverenitu štátu. Rumunské vedenie vyvinulo veľké úsilie, aby z jeho územia stiahli sovietske vojská. Po odchode vojsk sa Rumunsko postupne odpútavalo od Sovietskeho zväzu a zblížovalo s Čínskou ľudovou republikou. Medzi oboma veľmocami zohrávalo úlohu prostredníka. Odpútavanie od ZSSR sa uskutočňovalo v troch rovinách:

hospodárskej – nadviazaním spolupráce s Juhosláviou (výstavba Železných vrát), nákupom technológií v západných krajinách, najmä vo Francúzsku;

kádrovej – odstraňovaním z funkcií kádrov vyškolených v Moskve; súčasťou tohto procesu bola „desovietizácia“ dôstojníckeho zboru a sovietsky model výcviku a výzbroje bol nahradený iným modelom;

politickej – vyvrcholením bolo vyhlásenie Rumunskej robotníckej strany k otázkam medzinárodného komunistického a robotníckeho hnutia z apríla 1964 o odmietnutí vedúceho postavenia KSSZ v medzinárodnom komunistickom hnutí. Vyhlásenie bolo podnetom na ďalšie opatrenia, ktoré oslabovali väzby so Sovietskym zväzom – zrušenie *Ruskej knihy*, povinnej výučby ruského jazyka, *Ústavu slovanských štúdií*, premenovanie ulíc a inštitúcií po ruských a sovietskych predstaviteľoch a nová interpretácia rumunských dejín. Romanizácia, tak tento proces pomenovali historici, bola schválená ešte za vlády prvého tajomníka Gheorghe G. Deja a stala sa oficiálnou štátnou ideológiou. Romanizácia bola ešte viac posilnená po nástupe Nicolae Ceaușesca do funkcie prvého tajomníka komunistickej strany roku 1965.⁷

Zahraničná politika Rumunska a Československa sa po roku 1964 diametrálne odlišovali. Podľa rumunského historika Mihaila Ionesca existujú názory, zatiaľ nedoložené dokumentmi, že „*neutrálny model rumunskej zahraničnej politiky mohol byť naplánovaný v septembri 1963 po bilaterálnej dohode s USA*“⁸. Podstatou tohto modelu, ktorý odpútavaním sa od Sovietskeho zväzu gradoval v roku 1968, bolo zblížovanie so Západom a zaujatie odlišných stanovísk v zahraničnej oblasti, aké zastával Sovietsky zväz a jeho verní spojenci v bloku. Osobitný význam medzi krajinami socialistického spoločenstva predstavovali vzťahy Rumunska k Izraelu a NSR. Rumunsko neprerušilo diplomatické vzťahy po izraelsko-arabskej vojne v júni 1967 a štát Izrael nepovažovalo na rozdiel od ostatných štátov bloku za agresora. V roku 1967 nadviazalo diplomatické vzťahy s NSR a v hospodárskej oblasti sa zblížilo s Francúzskom. V rámci Rady vzájomnej hospodárskej pomoci odmietalo Rumunsko princíp špecializácie z obáv, aby nebolo dodávateľom surovín pre vyspelé socialistické krajiny. Bolo zástancom výrobnjej kooperácie medzi štátmi RVHP. Industrializáciu realizovalo ekonomickou spoluprácou so západnými krajinami (Francúzsko), Juhosláviou a Čínou.

⁷ HOPPE, Jiří. Od nedůvěry ke spolenectví a zpět. Československo-rumunské vztahy v letech 1967 – 1970. In *Soudobé dějiny*, 6, 1999, 4, s. 446.

⁸ IONESCU, Mihail E. Rumunsko a vojenská reforma Varšavské smlouvy (1964 – 1968). In *Historie a vojenství*, 52, 2003, 3 – 4, s. 705.

Vojenskú reformu Varšavskej zmluvy, iniciovanú sovietskym vedením, využili rumunskí predstavitelia na prezentovanie svojich názorov, ktoré vychádzali z deklarácie Rumunskej robotníckej strany z apríla 1964 o neuznaní Moskvy za centrum svetového komunizmu. Na zasadaní Politického a poradného výboru Varšavskej zmluvy (PPV VZ) v januári 1965 sa prvý tajomník Rumunskej robotníckej strany G. G. Dej nestotožnil so sovietskym stanoviskom vylúčiť Albánsko z Varšavskej zmluvy, odmietol stanovisko Moskvy k rozmiestneniu jadrových síl NATO a uzatvoreniu dohody o nešírení jadrových zbraní, ďalej návrh na vytvorenie novej štruktúry podľa štatútu spojeného velenia ozbrojených síl Varšavskej zmluvy. Svojimi názormi sa Rumunsko usilovalo obmedziť sovietsku dominanciu vo Varšavskej zmluve. Požadovalo vytvorenie funkcie zástupcu najvyššieho veliteľa pre každý členský štát a odmietalo stáleho sovietskeho vojenského predstaviteľa Varšavskej zmluvy v každej členskej krajine, čo sa považovalo za priamu kontrolu vo vojenskej oblasti. Rumunská strana kritizovala sovietsku kontrolu ozbrojených síl členských štátov Varšavskej zmluvy. Spojené velenie by malo koordinovať ozbrojené sily členských štátov, a nie im priamo veliť. A funkcia hlavného veliteľa by mala podliehať rotácii oproti doterajšej praxi obsadzovania postu hlavného veliteľa výlučne sovietskym maršalom. Odlíšné názory rumunského vedenia dokumentoval fakt, že sa nezúčastňovalo na vojenských cvičeniach Varšavskej zmluvy (napríklad Vltava roku 1966, Šumava roku 1968 a iné), pripravovalo vlastnú vojenskú doktrínu nezávislú od Varšavskej zmluvy. Nevyhlásilo vystúpenie z Varšavskej zmluvy, ale svojou pozíciou v roku 1968 sa postavilo mimo jej štruktúr.⁹

Stanovisko Moskvy k rumunským návrhom a postojom vo vojenskej oblasti bolo, že na rokovania vrcholných orgánov Varšavskej zmluvy nezaradovali návrhy, ktoré nekorešpondovali so sovietskymi pod zámienkou, že sovietski maršali nemajú mandát rokovať o uvedených otázkach.¹⁰ Napokon rumunské názory na štatút Varšavskej zmluvy izolovali Rumunsko od ZSSR a krajín sovietskeho bloku, čo sa roku 1968 prejavilo neinformovanosťou o obsahu schôdze v Drážďanoch, Moskve, Varšave a Bratislave, kde sa rokovalo o Československu. Možno povedať, že zahraničná politika Ceausescovho režimu bola omnoho nepriateľskejšia a kritika sovietskeho hegemonizmu bola oveľa ostrejšia ako prejavy antisovietizmu v Československu roku 1968. Pritom o antisovietizme vo vládnucem čs. etablamente nemožno hovoriť. Československí predstavitelia v rokoch 1963 – 1968 zdôrazňovali pri každej príležitosti spojenectvo so Sovietskym zväzom a krajinami socialistického spoločenstva, nespochybňovali členstvo vo Varšavskej zmluve a RVHP. K jedinej kritike organizačnej štruktúry Varšavskej zmluvy sa odvážil čs. generál Václav Prchlík pred varšavskou schôdzou v júli 1968. Kritizoval dominanciu sovietskych maršalov a generálov v rozhodovacích procesoch Varšavskej zmluvy a činnosť ostatných zástupcov členských štátov označil za formálnu. Sovietska reakcia na kritiku bola ostrá a netýkala sa len obvinenia, že V. Prchlík prezradil tajomstvá Varšavskej zmluvy. Po proteste hlavného veliteľa Varšavskej zmluvy maršala Ivana I. Jakubovského bol generál Prchlík odvolaný z funkcie

---

⁹ Tamže, s. 699.

¹⁰ Tamže, s. 702.

vedúceho branného oddelenia ÚV KSČ a oddelenie bolo zrušené.¹¹ Neskôr bol za svoje vyhlásenia prenasledovaný a väznený.

Na varšavskej schôdzi 14. – 15. júla 1968 Sovietsky zväz a jeho verní spojenci (Bulharsko, Maďarsko, Poľsko a Nemecká demokratická republika) rokovali o Československu. Na schôdzi hovoril nemecký predstaviteľ Walter Ulbricht o tom, že Praha má koncepciu, „*aby sa spolu s Rumunskom a Juhosláviou spojili v novú Malú dohodu*“.¹² Názor Ulbrichta o obnovení Malej dohody sa nezakladal na žiadnych faktoch o tom, že by sa tri štáty usilovali o jej obnovu. Zo strany nemeckého predstaviteľa šlo o zastrašovací akt a propagandistický atak proti Československu. O obnove *Malej dohody* sa odmietavo vyjadril aj N. Ceaușescu počas návštevy v Československu v auguste 1968. Po varšavskej schôdzi a listoch piatich štátov adresovaných ÚV KSČ s ostrou kritikou československého vedenia sa zintenzívnila rumunská podpora Dubčekovho vedenia. Rumunská tlač podporovala Alexandra Dubčeka, ale mala zásadné výhrady proti revizionistickým autorom *Dvetisíc slov*. A tri dni pred Varšavskou schôdzou sa vedenie Rumunskej komunistickej strany obrátilo na ZSSR a ďalšie socialistické štáty a ich komunistické strany s výzvou o nezasahovanie do vnútorných vecí Československa. Rumunská strana vydala výzvu s obsahom, aby sa problémy v ČSSR neriešili použitím vojenskej sily zvonku.¹³ Podľa rumunských predstaviteľov bola Varšavská zmluva utvorená proti imperialistickým krajinám, nie aby zasahovala do záležitostí socialistických krajín.

Návštevy juhoslovanského prezidenta Josifa Brosa Tita v Československu v dňoch 9. – 11. augusta 1968 a rumunského prezidenta M. Ceaușescu 15. – 17. augusta 1968 sa uskutočnili v čase, keď prípravy na vojenskú intervenciu proti Československu zo strany varšavskej päťky vstúpili do záverečnej fázy a sovietske vedenie zvažovalo konkrétny termín vojenského zásahu. Juhoslovanský prezident J. B. Tito v rozhovore s Dubčekom pripomenul skúsenosti z roku 1948, keď došlo ku konfliktu Juhoslávie so ZSSR, čo v konkrétnej situácii v auguste 1968 bolo varovaním pred možným vojenským zásahom.

Oficiálnym dôvodom návštevy rumunského prezidenta a prvého tajomníka ÚV RKS bolo podpísanie novej zmluvy o priateľstve, spolupráci a vzájomnej pomoci, pretože platnosť zmluvy podpísanej počas návštevy predsedu čs. vlády Antonína Zápotockého v dňoch 19. – 21. júla 1948 sa skončila. Od podpísania zmluvy v roku 1948 do jej predĺženia v roku 1968 sa medzi oboma štátmi uskutočnili len dve návštevy na najvyššej úrovni. V októbri 1958 navštívil Československo prvý tajomník Rumunskej robotníckej strany G. G. Dej a v apríli 1961 vykonal oficiálnu návštevu Rumunska prezident a prvý tajomník ÚV KSČ A. Novotný. Najvyšší predstavitelia sa stretávali na rôznych multilaterálnych schôdzach v rámci RVHP a Varšavskej zmluvy.

¹¹ ŠTAIGL, Jan – ŠTEFANSKÝ, Michal. *Vojenské dejiny Slovenska VI (1945 – 1968)*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2007, s. 318.

¹² VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967 – 1970*, 4/2. Praha : Ústav soudobých dějin; Brno : Doplněk, 1996, s. 318.

¹³ RETEGAN, Mihai. *1968. Ve stínu Pražského jara*. Praha : Argo, 2002, s. 144.

Návšteva N. Ceaușesca v Prahe v dňoch 15. – 17. augusta sa začala na Pražskom hrade, kde ho prijal prezident republiky Ludvík Svoboda, pokračovala rokovaním s A. Dubčekom a záver návštevy vyplnili rokovania predsedov vlád Oldřicha Černíka a Ian G. Maurera o hospodárskych otázkach. Návšteva N. Ceaușesca sa uskutočnila len s krátkym odstupom po návšteve J. B. Tita a vzbudila veľkú pozornosť nielen varšavskej päťky, ale aj západných krajín. Tento záujem vyplýval najmä z toho, do akej miery sú opodstatnené názory o zblížovaní Československa, Rumunska a Juhoslávie, ktoré má vyústiť do obnovy Malej dohody, t. j. spoločenstva týchto krajín na spôsob medzivojnového obdobia. Zo sprístupnených dokumentov československej proveniencie o návšteve N. Ceaușesca však nevyplýva, že by sa o tejto otázke rokovalo.

Dubček informoval rumunské vedenie o pojanuárovom vývoji v Československu, obhajoval reformný kurz a varšavskú schôdzu z júla 1968 označil za „chybný krok“ z hľadiska hodnotenia situácie ako kontrarevolučnej. Bratislavská schôdza začiatkom augusta zmiernila napätie, čo Dubček považoval za pozitívne. Podstata informácie N. Ceaușesca, ktorú podal počas návštevy, sa týkala troch okruhov – hodnotenia vývoja situácie v Rumunsku v 60. rokoch, charakteristiky vzťahov RKS a KSSZ a napokon stykov medzi RKS a KSČ. Podľa Ceaușesca „*chyby v Rumunsku spočívajú v mechanickom kopírovaní metód a foriem práce a presvedčení, že budovať socialistickú spoločnosť je možné len podľa jednej formy. Analýzou vývoja v rokoch 1962 – 1964 ÚV RKS dospel k záveru, že treba venovať pozornosť špecifickým potrebám Rumunska*“¹⁴.

K otázke vzťahov RKS k sovietskemu vedeniu N. Ceaușescu uviedol, že Rumunsko považujú za štát, ktorý vybočil z radu štátov sovietskeho bloku, preto ho ani nepozývali na porady v Drážd'anoch, Varšave a Moskve, čo malo byť nátlakom, aby sa Rumunsko podriadilo názorom a postojom štátov varšavskej päťky. Veľmi kriticky sa Ceaușescu vyjadril o uplatňovaní princípov proletárskeho internacionalizmu, keď uviedol, že „*niektoré socialistické štáty si proletársky internacionalizmus vysvetľujú tak, že záujmy druhých krajín sa musia podriaďovať jednému centru, a keď niektorá zo socialistických krajín zaujme iné stanovisko, je to považované za úchylku*“¹⁵. Rumunská strana hodnotila pozitívne vývoj v Československu. „*Československo ide správnou cestou. Komunisti v Rumunsku sú presvedčení, že KSČ je schopná prekonať niektoré ťažkosti v obrodnom procese i rôzne negatívne javy.*“¹⁶ Rumunský líder N. Ceaușescu odmietal, „*že by pod záujmy spoločnej obrany (Varšavskej zmluvy – pozn. M. Š.) spadala aj intervencia voči niektorej zo socialistických krajín*“.¹⁷

Československý predseda vlády O. Černík počas rokovaní s rumunskou delegáciou zaujal aj stanovisko k ochrane hraníc s kapitalistickými štátmi – NSR a Rakúskom.

¹⁴ Národní archiv Praha, f. 02/1, zv. 81, a. j. 125, b.3. Výt'ah zo správy o návšteve N. Ceaușesca v Československu bol publikovaný v zborníku dokumentov VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967 – 1970*. Praha: Ústav soudobých dějin; Brno : Doplněk, 1997, s. 212 – 215.

¹⁵ Tamže.

¹⁶ Tamže.

¹⁷ Tamže.

Černík uviedol: „*Náš systém ochrany hraníc, hlavne s kapitalistickými štátmi, je lepší ako v každej inej socialistickej krajine, ktorá hraničí s kapitalistickými štátmi.*“¹⁸ Stanovisko o spoľahlivej ochrane západnej hranice pred rumunskou delegáciou nebolo náhodné. Pretože v lete 1968 sovietski predstavitelia stupňovali propagandistické otázky o slabej ochrane hranice s NSR a Rakúskom. Na to mala poslúžiť aj sovietska provokácia s nálezom amerických a nemeckých zbraní na Sokolovsku v západných Čechách. Sovietska argumentácia o nespoľahlivej ochrane západnej hranice sledovala dva ciele:

- a) Československá armáda nie je schopná sama zabezpečiť ochranu hraníc, preto tam treba umiestniť sovietske divízie; inak povedané – nespoľahlivosťou ČSLA zdôvodniť umiestnenie sovietskych vojsk v Československu;
- b) nespoľahlivá ochrana je hrozbou nielen pre Československo, ale pre celú Varšavskú zmluvu.

Československí predstavitelia tvrdo oponovali sovietskej argumentácii faktami o znižovaní ilegálnych útekov do NSR od roku 1966 a tým, že na ilegálnych útekoch sa veľkou mierou podieľali občania Nemeckej demokratickej republiky. Tieto fakty boli obsahom aj nóty sovietskej vláde z 27. júla a potom s presvedčivými faktami vystúpil predseda vlády Černík na rokovaní sovietsko-československej delegácie v Čiernej nad Tisou. Ale na zmenu sovietskej propagandy argumenty čs. strany nemali účinok, pretože argument o hrozbe nemeckých revanšistov a nespoľahlivosti ochrany západnej hranice sa dostal aj do zmluvy o umiestnení sovietskych vojsk v Československu z 18. októbra 1968.

Stanovisko k vojenskej intervencii do ČSSR v noci z 20. na 21. augusta zaujal výkonný výbor ÚV RKS hneď ráno. Rumunské vedenie vojenskú intervenciu odsúdilo a označilo za politickú chybu ZSSR. Vojenská intervencia súčasne vyvolala obavy z toho, že vojská ZSSR a jeho spojencov môžu zasiahnuť aj v Rumunsku. N. Ceaușescu navrhol obnoviť vlastenecké gardy, vyhlásiť pohotovosť rumunskej armády a pripraviť krajinu na vojenskú obranu v prípade intervencie vojsk Varšavskej zmluvy. Opatrenia výkonného výboru schválil rumunský parlament a súhlas s ním vyjadrila veľká manifestácia občanov na Palácovom námestí v Bukurešti 23. augusta 1968. Pohyby a sústreďovanie vojsk na hranici s Maďarskom, Bulharskom a ZSSR a imitovanie prípadného útoku na Rumunsko nútilo N. Ceaușesca hľadať podporu a prípadnú vojenskú pomoc. Z jeho iniciatívy sa 24. augusta uskutočnilo rokovanie s juhoslovanským prezidentom J. B. Titom na území Juhoslávie vo Vršaci. Rumunský líder na stretnutí uviedol, že „*počítajú aj s najhorším variantom*“.¹⁹ Súčasne požiadal J. B. Tita o vojenskú pomoc v prípade intervencie voči Rumunsku. V rozhovore sa N. Ceaușescu vyjadril aj k dôvodu vojenskej intervencie, za ktorý označil „*demokratizáciu Československa*“. Odsúdenie vojenskej intervencie Rumunskom „*rozzúrilo sovietskych predstaviteľov*“²⁰, ale „*Rumuni vyhlásili, že urobia všetko, aby neposkytli zámienuku k agresii*“, uviedol

---

¹⁸ Tamže.

¹⁹ Interná informácia o rokovaní J. B. Tita s N. Ceaușescum 24. augusta 1968. PELIKÁN, Jiří. Pět dokumentov o okupácii Československa. In *Soudobé dějiny*, 7, 2000, 4, s. 727 – 728.

²⁰ Tamže.

J. B. Tito 2. septembra 1968 na zasadaní Predsedníctva a Výkonného výboru Zväzu komunistov Juhoslávie v súvislosti s hodnotením rozhovorov vo Vršaci.²¹

Rokovanie medzi sovietskou a československou delegáciou v Moskve v dňoch 23. – 26. augusta, ktorého výsledkom bol *Moskovský protokol*, považovalo rumunské vedenie za politické východisko na zmiernenie napätia. Pre československé stranícke a štátne vedenie, slovenskú a českú spoločnosť bola vojenská intervencia s obeťami mŕtvych a ranených vo veľkých mestách, internáciou šiestich najvyšších predstaviteľov na území ZSSR, kolaboráciou popredných funkcionárov KSC a štátu s intervenčnými štátmi veľkou traumou a tragickými udalosťami najnovších dejín, často porovnávanými s udalosťami v podvečer druhej svetovej vojny.

Výsledky rokovaní v Moskve 23. – 26. augusta boli veľkým sklamaním pre slovenskú a českú verejnosť. Prítomnosť vojsk piatich štátov Varšavskej zmluvy považovali čs. predstavitelia za nelegálnu. Čiastkové rokovania so sovietskymi predstaviteľmi o odsune vojsk z veľkých miest a riešenie konfliktných situácií nepovažovalo čs. vedenie za legálne uznanie prítomnosti. Piaty bod *Moskovského protokolu* uvádzal, že o podmienkach pobytu a odsune spojeneckých vojsk bude uzavretá osobitná dohoda. Na legalizácii dohody o pobyte vojsk mal záujem Sovietsky zväz, pretože pôvodný plán s vytvorením robotnícko-roľníckej vlády na spôsob Maďarska z roku 1956 skrachoval, a tým zanikla aj možnosť, že robotnícko-roľnícka vláda označí intervenciu za internacionálnu pomoc a prítomnosť vojsk bude legalizovať.

Československá vláda koncom augusta a začiatkom septembra 1968 vychádzala z predstáv, že s normalizáciou pomerov všetky intervenčné vojská v krátkom čase po etapách odídu. Opierala sa o *Moskovský protokol*, ktorý takúto formuláciu obsahoval. V tomto duchu vláda pripravila návrh nóty vláde ZSSR o odchode sovietskych vojsk z územia Československa, ktorý predpokladal viesť rokovania o konkretizovaní etáp odchodu sovietskych vojsk. V dôvodovej správe k nóte sa uvádzalo, že vojská MLR, BLR, PLR a NDR budú stiahnuté okamžite a sovietske vojská v troch etapách. Rokovanie o prvej etape stiahnutia sovietskych vojsk z miest (hlavne Prahy) s generálom Nikolajom V. Ogarkovom nebolo úspešné. Ogarkov to zdôvodňoval existenciou protisovietskych hesiel na verejných miestach, ktoré urážali sovietskych ľudí. V druhej etape sa mali stiahnuť sovietske vojská z priestorov pozdĺž hraníc s NSR a v tretej etape mal odísť zvyšok sovietskych vojsk. Predstavy štátneho a stranického vedenia o odchode sovietskych vojsk v etapách zhruba do jari 1969 sa ukázali nereálne. Sovietska strana odmietala rokovať o odchode vojsk a nastoľovala otázky neplnenia *Moskovského protokolu*. Na kontrolu jeho plnenia prišiel 6. septembra námestník ministra zahraničných vecí ZSSR Vasilij Kuznecov. Jeho misia ako vládneho splnomocnenca trvala do 27. decembra 1968, keď túto funkciu prevzal tajomník ÚV KSSZ Konstantin Katušev.

Sondovanie sovietskych stanovísk o odsune vojsk sledovala návšteva predsedu vlády O. Černíka a podpredsedu Františka Hamouza, ktorý viedol operatívnu skupinu na riešenie sporných otázok so sovietskym velením. Oboch československých predstaviteľov prijala trojica najvyšších sovietskych predstaviteľov (L. I. Brežnev, A. N.

²¹ Stenografický záznam prejavu J. B. Tita na 12. spoločnej schôdzi Predsedníctva a Výkonného výboru ZKJ 2. septembra 1968. Tamže, s. 747 – 748.

Kosygin, N. V. Podgornyj) v Kremli 10. septembra. Počas rozhovorov odznali dve diametrálne odlišné stanoviská. Najprv O. Černík referoval o prijatých opatreniach v oblasti činnosti orgánov komunistickej strany, štátnych orgánov a zákonodarného charakteru. Svoj výpočet zakončil konštatovaním, že „*nebudeme môcť rozmiestniť vaše vojská v zimných mesiacoch, ktoré sa teraz nachádzajú v Československu. Pokiaľ ide o predĺženie pobytu vašich vojsk, stretnete sa s naším plným porozumením. Ale je dôležité, aby sme vedeli, aký bude počet vojsk, ktoré tu zostanú*“²². L. I. Brežnev vo svojom vystúpení vyjadril nespokojnosť s plnením *Moskovského protokolu* a kritizoval najmä slabú kontrolu médií. K jeho plneniu treba, aby vedenie KSČ a vláda jasne uviedli, že „*vstup spojeneckých vojsk bol vynúteným opatrením, ktoré vyvolali protisocialistické sily*“²³. Československí predstavitelia podľa Brežneva spájajú normalizáciu s odchodom vojsk, ale neprijímajú rúzne kroky proti médiám a vystúpeniam niektorých oficiálnych predstaviteľov. Nakoniec uviedol, že „*na určitú, pomerne dlhú dobu, časť vojsk na vašom území zostane*“.²⁴ Slová Brežneva o neurčitej dobe pobytu časti sovietskych vojsk na území Československa boli prvým oficiálnym potvrdením sovietskych zámerov.

K otázkam vysvetľovania pobytu sovietskych vojsk sa uskutočnila 12. septembra porada za účasti predstaviteľov štátu (prezidenta republiky, predsedu vlády a predsedu parlamentu), komunistickej strany (prvého tajomníka ÚV KSČ a ÚV KSS) a ČSLA (ministra, náčelníka GŠ, náčelníka operačnej správy). Zámerom porady bolo vyjasňovať stanoviská k pobytu a odsunu intervenčných vojsk. Na porade odznali názory, ktoré boli určitou smernicou na pripravované rokovanie čs. ministra obrany s ministrom obrany ZSSR. Hneď na začiatku porady sa minister obrany Martin Dzúr vyjadril, že sovietska požiadavka ponechať vojská na našom území, je jasná, pričom rozhodujúci nie je počet (štyri alebo päť divízií), ale ich úsilie dostať vojská na čs. západnú hranicu, a týmto spôsobom dokázať, že ČSLA neplní pridelené úlohy v prvom operačno-strategickom slede ozbrojených síl Varšavskej zmluvy, alebo inak povedané, na západnom strategickom smere možného československého frontu v prípade vojny. Minister Dzúr považoval za dôležitý argument v pripravovaných rokovaniach so sovietskou stranou to, že západná hranica je spoľahlivo zabezpečená a ČSLA ďalej zvyšuje bojovú pohotovosť. Názor o sovietskom zámere umiestniť svoje vojská na čs. území na porade vyslovil aj predseda vlády O. Černík. Zdôraznil, že rozmiestnenie sovietskych vojsk by vytlačilo ČSLA z prvého operačno-strategického sledu, a túto úlohu by na dlhý čas prevzali sovietske vojská. Okrem toho uviedol, že na rokovaniach so sovietskou stranou sa musí otázka rozmiestnenia vojsk posudzovať viac z politického ako vojenského hľadiska, pretože sovietski maršali budú argumentovať svojimi názormi o nevyhnutnosti posilnenia československej západnej hranice ako operačno-strategického sledu dôležitého z hľadiska Varšavskej zmluvy aj pre údajnú slabosť súčasného politického vedenia v ČSSR, ktoré nedáva záruky, že udrží socializmus a nezmenia sa hranice vy-

²² VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír. *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967 – 1970*, 4/3. Praha : Ústav soudobých dějin; Brno : Doplněk, 1996, s. 38.

²³ Tamže, s. 41.

²⁴ Tamže, s. 44.

tvorené po druhej svetovej vojne.²⁵ O sovietskom úmysle rozmiestniť vojská na území ČSSR hovoril aj prezident republiky L. Svoboda s odkazom na Brežneva, ktorý sa pred ním viackrát vyslovil o znížení stavu ČSLA o jednu – dve divízie na západnej hranici a ich nahradení sovietskymi, napríklad letectva s modernejšou výzbrojou. Napokon názor sovietskych predstaviteľov o znížení stavu ČSLA na západnej hranici a nahradenie sovietskymi divíziami alebo plukmi odznel aj na viacerých oficiálnych rokovaníach s čs. predstaviteľmi v prvej polovici septembra 1968.

Zasadanie parlamentu 13. septembra schválilo *Vyhlasenie vlády k vzniknutej situácii a naliehavým opatreniam* na základe správy prednesenej predsedom vlády O. Černíkom. Vládne vyhlásenie obsahovalo záväzok, že vláda bude „*upevňovať obranný systém štátov Varšavskej zmluvy, dôsledne plniť prijaté úlohy a vyvinie úsilie, aby boli prekonané všetky dôsledky vyvolané augustovými udalosťami*“²⁶. Vládne vyhlásenie, schválené poslancami, o záväzkoch ČSLA vo Varšavskej zmluve, oslabilo predchádzajúce diskusie, resp. návrhy sovietskej strany znížiť stav ČSLA a namiesto toho rozmiestniť sovietske vojská na západnej hranici. Plnenie *Moskovského protokolu* ako najhlavnejšej úlohy vo vládnom vyhlásení bolo „*zároveň jediné, reálne a prijateľné riešenie ďalšej politiky*“, zdôraznil prezident republiky L. Svoboda na zasadaní parlamentu.²⁷

Dohodnúť podmienky rozmiestnenia sovietskych vojsk na území ČSSR bolo obsahom rokovanií delegácií ČSSR a ZSSR v Mukačeve v dňoch 16. – 17. septembra 1968. Delegácie viedli ministri obrany M. Dzúr a Andrej A. Grečko. Minister M. Dzúr na začiatku rozhovorov uviedol, že ČSLA, a najmä vojská vyčlenené pre prvý operačno-strategický sled Varšavskej zmluvy na západnej hranici, nachádzajú sa v stiesnených ubytovacích podmienkach. Oproti tomu lepšia bola situácia na hraniciach so socialistickými štátmi. Podľa prieskumov čs. strana bola schopná poskytnúť priestory pre 70-tisíc – 80-tisíc vojakov, ale optimálna by bola situácia pre 40-tisíc vojakov. Ďalej minister Dzúr hovoril o troch etapách odchodu cudzích vojsk do jedného roka. Za nejasné označil otázky: počet sovietskych vojsk, ktoré by mali prezimovať, a odchod týchto vojsk. Minister A. Grečko niekoľkokrát počas svojho vystúpenia zopakoval, že sovietske vojská na území ČSSR budú slúžiť na upevnenie obranyschopnosti všetkých štátov Varšavskej zmluvy. Na ubytovanie sovietskych vojsk požadoval 7 divíznych priestorov (z toho dva na Slovensku), päť letísk a 250-tisíc – 270-tisíc m³ ubytovacej plochy. Odchod časti sovietskych vojsk podmienil umiestnením na prezimovanie viac ako 10 % prítomných sovietskych vojsk do konca októbra s tým, že vojská ostatných štátov budú stiahnuté. Až potom bude možné rokovať o politických otázkach, t. j. podmienkach dočasného pobytu. Sovietska strana nebola spokojná s ponúknutými plochami na ubytovanie a kapacitou skladov, ktoré uviedol M. Dzúr, preto navrhla utvoriť tri skupiny komisií (generálneho štábu, letectva a tylu) na preskúmanie priestorov dislo-

²⁵ BENČÍK, Antonín – PAULIK, Jan – PECKA, Jindřich. *Vojenské otázky československé reformy*, 6/2. Praha : Ústav soudobých dějin; Brno : Doplněk, 1994, s. 36-38.

²⁶ 26. schôdza Národného zhromaždenia 13. septembra 1968, <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenport/126schuz/s26002.html>.

²⁷ Tamže.

kácie pre sovietsku armádu. Závety komisií boli zahrnuté do spoločného protokolu s odporúčaním spoločnej rekognoskácie priestorov 19. – 20. septembra.

Správu o rokovaní v Mukačeve s výsledkami rekognoskácie a návrhmi na redislokáciu ČSLA prerokovala vláda (25. septembra) a Predsedníctvo ÚV KSČ (27. septembra). Rekognoskáciou boli upravené kapacity priestorov na ubytovanie na 218 007 m³ (namiesto 220-tisíc m³) a 163 627 m³ na sklady (namiesto 144-tisíc m³), 20-tisíc m³ na sklady PHM, plochy na uloženie materiálu 3 170 vagónov (namiesto 2 600), nemocnice s kapacitou 250 – 300 lôžok a letísk: Hradčany, Milovice, Olomouc, Sliač – Zvolen s kasárenským ubytovacím a skladovacím zázemím.²⁸ Na Slovensku mali byť sovietske vojská umiestnené v týchto posádkach: v Západoslovenskom kraji v Nových Zámkoch, Komárne a Štúrove; v Stredoslovenskom kraji v posádkach Ružomberok, Rimavská Sobota, Lešť, Sliač – Zvolen; vo Východoslovenskom kraji v posádkach Rožňava a Jelšava. Umiestnenie sovietskych vojsk vyvolalo v ČSLA redislokáciu a reorganizáciu útvarov a posádok, čo predpokladalo premiestnenie 22-tisíc vojakov základnej služby, 6-tisíc vojakov z povolania, presun 1 200 tankov, 700 transportérov, 1 100 diel a ďalšej techniky spolu s niekoľkými desiatkami tisíc ton munície a materiálu.

O podmienkach rozmiestnenia sovietskych vojsk na území Československa rokovala porada varšavskej päťky 27. septembra 1968 v Moskve. Na porade sa zúčastnili lídri všetkých štátov zúčastnených na vojenskej intervencii. Základom rokovania bolo stanovisko sovietskeho vedenia, ktoré predniesol L. Brežnev. Vo svojom vystúpení uviedol, že „*spoločná akcia* (intervencia – pozn. M. Š.) *bola nevyhnutná a uskutočnila sa včas... disponujeme informáciami o celom rade faktov svedčiacich o činnosti kontrarevolučného podzemia v Československu*“.²⁹ V diskusii o vnútropolitckej situácii v Československu sa vyjadrili všetci lídri, ktorí podporili sovietske stanovisko. Maďarský líder János Kádár navrhol, aby sa do pripravovanej zmluvy o dočasnom pobyte sovietskych vojsk vsunul argument o „*pomoci brániť nezávislosť Československa i socialistického tábora pred nebezpečím, ktoré hrozí od západnej hranice a zo strany Západného Nemecka*“³⁰. Poľský líder Wladyslaw Gomulka vystúpil na porade s radikálnymi požiadavkami ohľadom propagandy voči Československu a navrhol, aby sa zmluva o dočasnom pobyte podpísala už začiatkom októbra v Moskve a aby sa mohol zúčastniť na rozhovoroch o zmluve.

V dňoch 3. – 4. októbra 1968 navštívila československá delegácia (A. Dubček, O. Černík, G. Husák) Moskvu a rokovala so sovietskymi najvyššími predstaviteľmi stranícko-štátneho vedenia. Dubček vo svojom vystúpení informoval o tom, že československá strana vyčlenila na prezimovanie 70-tisíc – 80-tisíc vojakov ubytovacie a skladovacie kapacity. Navrhol, aby sa predstavitelia oboch štátov na jar 1969 vrátili k otázke odchodu sovietskych vojsk. Ďalej uviedol, že zníženie stavu ČSLA neprichádza do úvahy z politických dôvodov, lebo by došlo k oslabeniu nášho prínosu k obrannému systému Varšavskej zmluvy. Za nereálnu označil sovietsku požiadavku na

²⁸ Národní archiv ČR, f. 02/1, sv. 81. a. j. 127. b.1.

²⁹ VONDROVÁ – NAVRÁTIL, *Mezinárodní souvislosti*, 4/3, s. 77.

³⁰ Tamže, s. 94.

vyčlenenie 7 divízných rajónov na dislokáciu sovietskych vojsk.³¹ Najtvrdšej kritiky sa dostalo čs. vedeniu od Brežneva, ktorý vyjadril nespokojnosť s plnením jednotlivých bodov *Moskovského protokolu*. Dubček oponoval sovietskym predstaviteľom, že sovietske vojská nezasahujú do vnútorných vecí.

Základom zmluvy medzi vládou ČSSR a vládou ZSSR o podmienkach dočasného pobytu sovietskych vojsk na území Československa bol sovietsky návrh predložený čs. predstaviteľom počas rozhovorov 3. – 4. októbra v Moskve. O návrhu rokovala čs. delegácia v Moskve na čele s predsedom vlády O. Černíkom pred jej podpísaním 11. októbra. Rokovaním sa podarilo čs. delegácii presadiť do zmluvy ustanovenie, že v prípade ohrozenia sovietske vojská môžu zasiahnuť len v súčinnosti s čs. armádou. Zmluvu v 15 článkoch podpísali predsedovia vlád (Černík, Kosygin) a po schválení v parlamente³² 18. októbra a ratifikácii prezidentom republiky v ten istý deň nadobudla platnosť. So zmluvou bol schválený tajný protokol, podľa ktorého bude na území ČSSR umiestnených 75-tisíc osôb.³³

Na rokovaníach o texte zmluvy sa prejavili rozdielne prístupy československej a sovietskej strany. Konečný text vyžadoval kompromisy z oboch strán. Zmluva nelegalizovala vojenskú intervenciu a varšavská päťka bola vylúčená. „Dočasný“ pobyt sovietskych vojsk na území ČSSR bol v zmluve dvojstrannou záležitosťou, podobne ako v analogických zmluvách o pobyte sovietskych vojsk v Poľsku a Maďarsku, t. j. bez časového ohraničenia pobytu. Podľa zmluvy nemali na čs. území pôsobiť iné ako čs. orgány a inštitúcie. Úloha „komandátúr“ bola ohraničená na sprostredkovanie služieb medzi sovietskymi a čs. orgánmi v bežných otázkach ako úhrady škôd a iné. Prvý novembrový týždeň sa sovietske vojská sťahovali do kasárenských a výcvikových priestorov uvoľnených ČSLA. Podpísanie zmluvy o dočasnom pobyte bolo zápasom o jej obsah do poslednej chvíle jej schválenia. Dislokácia zhruba 75-tisíc vojakov na území ČSSR menila vnútropolitickú situáciu. Sovietski velitelia a politickí pracovníci aj po podpísaní zmluvy zasahovali a ovplyvňovali politický vývoj so zámerom odstrániť predstaviteľov reforiem z politického a verejného života a obnoviť politický režim podľa sovietskych predstáv, prirodzene, za pomoci domácich predstaviteľov.

S procesom normalizácie, pod ktorou rozumieme obnovu neostalinského režimu, dostali sa vzťahy s Rumunskom do starých koľají, to znamená, že politické kontakty vzájomnej podpory v zahraničnopolitickej oblasti sa obmedzili. Príčin bolo niekoľko. Nástupom G. Husáka do funkcie prvého tajomníka ÚV KSČ v apríli 1969 sa zmenil kurz československej zahraničnej politiky, a to obnovením „bratských vzťahov“ so ZSSR a ostatnými socialistickými krajinami. Princíp suverenity ustúpil do úzadia uplatňovaním proletárskeho internacionalizmu, čo znamenalo plné podriadenie sa sovietskemu hegemonizmu. Zmenili sa aj rumunské postoje k ZSSR, keď roku 1969

³¹ Tamže, s. 137.

³² Proti zmluve v parlamente hlasovali štyria poslanci (F. Kriegel, F. Vodsloň, G. Sekaninová-Čakrtová a slovenská poslankyňa B. Fuková). Desať poslancov sa hlasovania zdržalo. Z 242 prítomných poslancov v parlamente hlasovalo za jej schválenie 228.

³³ Návrh zmluvy pozri VONDROVÁ, J. – NAVRÁTIL, *Mezinárodní souvislosti*, 4/3, s. 74 – 79. Návrh tajného protokolu tamže, s. 79 – 81.

súhlasilo Rumunsko s mnohými návrhmi sovietskeho vedenia na reformu Varšavskej zmluvy. Otupenie rumunskej kritiky sa prejavilo v zahraničnej a vojenskej politike Rumunska. Okrem iného aj tým, že roku 1970 obnovilo Rumunsko svoju účasť na cvičeniach Varšavskej zmluvy. Príčiny ochladenia vzájomných vzťahov treba vidieť aj v lídroch oboch krajín. Rumunsko nevidelo v osobe G. Husáka bližšieho spojenca alebo sympatizanta kritiky sovietskej politiky. A proces normalizácie so straníckymi čistkami a represiami reformných komunistov a odporcov sovietskej dominancie označovalo rumunské vedenie za vnútornú záležitosť československých komunistov.

Prítomnosť okolo 75-tisíc sovietskych vojakov bola v rokoch 1968 – 1990 významným politickým faktorom na ochranu normalizačného režimu a jeho radikálnych predstaviteľov. Velenie Strednej skupiny sovietskych vojsk v Československu malo veľkú silu, ktorá sa vymkla spod kontroly aj G. Husáka. Podľa jeho spomienok, ktoré zostavil historik Viliam Plevza³⁴, prvý veliteľ (zrejme genplk. A. Majorov a jeho nástupcovia vo funkcii veliteľa Strednej skupiny sovietskych vojsk v Československu – pozn. M. Š.) „*pozýval do Milovic krajských a okresných tajomníkov KSČ. Mnohí k nemu chodili pravidelnejšie a častejšie než na Ústredný výbor KSČ. Bola to okupačná armáda, ktorá si cez svoje tykadlá budovala politické pozície. Ovplyvňovala aj veľké štáby ľudí...*“³⁵.

Sovietske vojská boli v Československu dislokované v blízkosti Prahy, Bratislavy, Brna, Olomouca a iných veľkých miest a politických centier. Dislokáciou v blízkosti miest mohli kedykoľvek zasiahnuť proti prípadným vnútorným nepriateľom. Na Slovensku bola dislokovaná 30. gardová irkutsko-pínska divízia so sídlom vo Zvolene a posádkami v sile motostreleckých plukov v Ružomberku, Jelšave, Rožňave, Nových Zámkoch a v Komárne. Okrem toho sa nachádzala na letisku Sliač pri Zvolene letecká jednotka. Sovietske komandatúry v krajských mestách Československa boli sídlom vojenských orgánov a súčasne aj centrami zbierania informácií a ovplyvňovania vnútorného vývoja.

Pobyt sovietskych vojsk, ktoré vtrhli v auguste 1968, sa skončil až po zrútení komunistického režimu a rozpade Sovietskeho zväzu odchodom 73-tisíc sovietskych vojakov na jar 1991.

SOVIET TROOPS IN CZECHOSLOVAKIA

Michal Štefanský

After the end of the Second World War in Europe, Soviet troops were both in Czechoslovakia and Romania. Soviet, along with American troops, departed Czechoslovakia in December, 1945. Both Romania and Czechoslovakia belonged to Soviet sphere of influence, from which the Soviet bloc later was born. After the departure of Soviet troops in 1958, Romania started to depart politically from the Soviet bloc and began getting closer with Western European countries and the People's Republic of China.

³⁴ PLEVZA, Viliam. *Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril*. Bratislava : Tatra Press, 1991.

³⁵ Sídlom strednej skupiny sovietskych vojsk bola posádka v Miloviciach pri Prahe. Tamže, s. 129.

Romania openly criticised the functioning of the Warsaw Pact and the council of Mutual Economic Assistance. A stronger reconciliation of Czechoslovakia and Romania occurred in 1968. The Romanian government, with N. Ceausescu as its head, criticized Soviet politicians and their preparations for military intervention. Romanian members of government supported Czechoslovak reformation attempts and they emphasized the right of the Soviet bloc countries for more independent foreign and insight policies. Both states grew even closer after a visit of Romanian delegates to Czechoslovakia shortly before the military invasion. Nevertheless, both countries refused the intention to renew the Antanta.

Romanian politicians harshly criticised the invasion of the Warsaw Pact army into Czechoslovakia. A fear of being military intervened resulted in reconciliation with Yugoslavia. After the signing of the Moscow protocol and the agreement on the deployment of Soviet troops in Czechoslovakia, for a non specified time, Romanian criticism of Soviet policy started to fade. Romanian isolation from the Warsaw Pact appeared to be temporary. Romanian politicians were gradually desisting from criticism of Soviet policy, and at the beginning of 70's they attended again to the Military exercises of the Warsaw Pact Army.

PhDr. Michal Štefanský, CSc., Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava